

POZNAVANJE NARODNOSTNIH MANJŠIN PRI POUKU GEOGRAFIJE V SLOVENSKI OSNOVNI IN SREDNJI ŠOLI

Karmen KOLENC-KOLNIK

Univerza v Mariboru, Pedagoška fakulteta Maribor, Oddelek za geografijo, SI-2000 Maribor, Koroška 160

IZVLEČEK

Novo nastala država je naša sedanja družbena realnost, manjšinska problematika pa je naša zgodovinska stalnica. Pouk zemljepisa oz. geografije z učnimi cilji in vsebinami, vezanimi na poznavanje narodnostnih manjšin, naj bi v mladih ljudeh vzpodbujal potrebo po razumevanju različnih vzrokov za kulturno, civilizacijsko, politično in prostorsko raznolikost sveta.

V članku so predstavljeni rezultati kvantitativne analize geografskih didaktičnih gradiv, ki jih uporabljamo pri pouku v slovenski osnovni in srednji šolah. Temeljno didaktično vprašanje je, kdaj in kako se učenci pri pouku geografije srečajo z temami narodnostnih manjšin, da jih lahko razumejo in usvojijo v njihovi kompleksnosti. Ali so učni cilji in učne vsebine zastavljene tako, da njihovo razumevanje lahko tvori "most razumevanja (med lastno državo in narodno identiteto in narodnostnimi manjšinami ter mednarodnim razumevanjem).

Drugo raziskovalno vprašanje pa je vezano na vlogo učitelja in njegovega odnosa do učnih vsebin, vezanih na narodnostne manjšine in pomen mednarodne dimenzije pouka geografije.

Ključne besede: pouk geografije, narodnostne manjšine, mednarodna dimenzija pouka geografije

UVOD

"V Sloveniji se s spreminjanjem političnega položaja in vloge naše republike v tem delu Evrope počasi spreminja tudi naša miselnost. Postajamo politično samostojen in gospodarsko aktiven del Evrope kot celote. V tem procesu bi moral odigrati svojo pomembno vlogo tudi pouk geografije, med drugim tudi z večjim poudarkom na politično - geografskih značilnostih Evrope kot celote ter njenih sestavnih delov, vse do posebnosti lokalnih skupnosti" (Kunaver, 1991, 12).

Novo nastala država je naša sedanja družbena realnost, manjšinska problematika pa je naša zgodovinska stalnica. Zato so geografski učni cilji, vezani na poznavanje narodnostnih manjšin, tudi družbena potreba.

V kratkem pregledu historijata tovrstne tematike lahko ugotovimo, da so različne družbeno-politične pa tudi strokovne geografske in pedagoške razprave v preteklosti pogosto vzbujale zanimanje javnosti.

J. Stergar je na osnovi analize osnovnošolskih učbenikov ugotavljal zastopanost manjšinske problematike

pri predmetih spoznavanja družbe in zemljepisa (1987). Med svoja opažanja ter številne kritične pripombe in predloge je uvrstil predvsem nedoslednost pri pisanju krajevnih imen na dvojezičnih ozemljih in pomanjkanje celostne predstavitve vseh zamejskih pokrajin. M. Ume-kova pa je v svojem članku Narodnostne manjšine kot učna vsebina (1986) ugotovila, da je poznavanje našega zamejstva pri učencih po končani osnovni šoli "... zelo splošno in nenatančno. Zaradi pogoste obravnave manjšin v šoli, pogostih vesti iz zamejstva v dnevnikih, časopisih, na radiu in televiziji imajo občutek, da o manjšinah dovolj vedo, celo da se tem vsebinam posveča preveč časa. Razdrobljenost učne snovi o manjšinah med različne predmete in na različne stopnje verjetno povzroča občutek nasičenosti, po drugi strani pa se zaradi razdrobljenosti nivo pouka ne more bistveno spreminjati kljub različnim pristopom učnih predmetov" (ibidem, 120).

Ne glede na to, da smo takrat živeli v širšem jugoslovanskem državnem prostoru in da se je tovrstna problematika obravnavala v osnovni šoli pri dveh učnih

predmetih, v srednji pa kar pri štirih, lahko trdimo, da v osnovi učnega pristopa o manjšinah, tudi sedaj ob velikih družbenih spremembah pri nas, ni prišlo do večjega premika iz kvantitete podajanja občin značilnosti v kvaliteto razumljenega.

1. Pregled učnih ciljev pouka geografije v osnovni šoli, vezanih na poznavanje narodnostnih manjšin

Temeljno didaktično vprašanje je, kdaj in kako naj se učenci pri pouku geografije srečajo z temami narodnih manjšin, da bi jih lahko razumeli in usvojili v njihovi kompleksnosti. Tovrstno razumevanje lahko tvori "most razumevanja (med lastno državo in njeno narodno identiteto ter mednarodnim razumevanjem. Razumevanje slovenske vraščenosti v sosednje države se prav gotovo pričinja pri narodnostnih manjšinah, tako tistih v slovenski državi kot seveda slovenskih v sosednjih državah."

Kvantitativni (številčni) pregled didaktične dokumentacije je dopolnjen s celotnim izpisom učnih ciljev, vezanih na obe proučevani območji. Razvrščeni so na osnovi nivojev učnih zahtevnosti (Bloomova taksonomija učnih ciljev). Cilji so razporejeni po zaporedju, kot so navedeni v katalogih in po razredih, v katerih se poučujejo. Preglednica je enako sestavljena za pouk zemljepisa v osnovni šoli in pouk geografije v gimnazijskem programu srednje šole.

Iz učnih načrtov za zemljepis (ZRSŠŠ) za osnovno šolo lahko razberemo, da se pri 198 urah zemljepisa učenci v 6. razredu seznanijo s 13 učnimi cilji na temo manjšin. V njih:

- opišejo spremembe, ki so nastale na politični karti Srednje Evrope po 1. in 2. svetovni vojni,
- ugotovijo, kje se politične meje ne ujemajo z narodnostnimi,
- sklepajo o posledicah zgodovinskih dogodkov na sestavo prebivalstva Srednje Evrope,
- naštejejo države Srednje Evrope, v katerih živijo narodne manjšine,
- analizirajo upešnost vključevanja narodnih manjšin v družbeno-politično življenje večinskega naroda,
- analizirajo pestro narodnostno sestavo Panonske nižine,
- sklepajo o vzrokih za pestro narodnostno sestavo Vojvodine,
- analizirajo narodnostno sestavo Avstrije in ævice,
- naštejejo pripadnike drugih narodnosti pri nas in območja, kjer živijo,
- naštejejo pravice manjšin, živečih pri nas,
- ugotovijo, kje živijo Slovenci zunaj državnih meja,
- sklepajo o težavah slovenske manjšine v zamejstvu,
- opredelijo pojem narodne manjšine in ovrednotijo položaj narodnih manjšin.

Učenci v 7. razredu imajo 1 učni cilj, vezan na

manjšine, kjer:

- ovrednotijo položaj Kurdov in Armencev.
- Učenci v 8. razredu spoznavajo šest učnih ciljev, vezanih na narodnostne manjšine, kjer:
- poznajo narodni manjšini pri nas,
 - naštejejo in ovrednotijo pravice manjšin, ki jih zagotavlja naša država,
 - ugotovijo, kje živijo Slovenci na zaokroženih ozemljih zunaj naših meja,
 - ovrednotijo položaj Slovencev v Italiji,
 - ovrednotijo položaj koroških Slovencev v Avstriji,
 - primerjajo položaj slovenske manjšine v posameznih državah,
 - primerjajo položaj naše manjšine v zamejstvu in položaj narodnih manjšin pri nas.

Tabela 1: Vrste in število učnih ciljev v osnovni šoli, vezanih na poznavanje narodnostnih manjšin

Uč. vsebina in razred	Število učnih ciljev			
	formativni	materialni	vzgojni	vseh
Evropa 6. razred	4	8	1	13
Svet 7. razred	0	0	1	1
Slovenija 8. razred	2	3	2	7
skupno /%/ 6./30,0/	12./60,0/	5./25,0/	20./100/	

Viri: ZRSŠŠ - učni načrt za zemljepis v osnovni šoli, 1993/94

- katalog učno-vzgojnih ciljev zemljepisa, 1993,
- učbenik Zemljepis za 8. razred osnovne šole, 1995,
- učbenik Zemljepis za 7. razred osnovne šole, 1991,
- učbenik Zemljepis za 6. razred osnovne šole, 1991.

Klasifikacija učnih ciljev v tabeli št. 1 opredeljuje učne cilje glede na vrsto učnih zahtev (Marentić-Požarnik, 1976). Materialni učni cilji so naravnani na geografske informacije (številčni podatki, definicije, pojmi, zakonitosti itd.), formativni vzpodbujajo razvoj sposobnosti (npr. geografskega mišljenja), v tretji skupini so vzgojni učni cilji (odnosi, vrednote).

Številčni obseg učnih ciljev na temo narodnih manjšin je zadovoljiv. Sama klasifikacija učnih ciljev, glede na njihovo učno zahtevnost in pestrost, kaže usmerjenost h kognitivnim učnim ciljem (60%). Na nivoju osnovnošolskega pridobivanja temeljnih informacij o tematiki je to še sprejemljivo. Enaka ugotovitev velja za uravnoteženo razmerje med učnimi cilji razvijanja veščin in vzgojnimi učnimi cilji. Manj smo lahko zadovoljni z rezultati analize učnih vsebin. Tu lahko ugotovimo, da so v večini primerov vsebine vezane na odnose ter stališča do vzgojnih vrednot. So zelo gene-

ralizirane na občo problematiko manjšin in ne poiščejo življenjske bližine učencev. Ni zaslediti učnih ciljev, ki bi učence usmerjali v razmišljanje o življenju vrstnikov v obmejnih regijah (elementi multikulture vzgoje).

Učenci so v tej starosti od 11 do 13 let še pretežno na konkretno-logičnem miselnem razvoju in bi jim zahtevana tematika na nivoju učne generalizacije (npr. na nivoju Evropa in Svet) bila pretežka. Za nekatere pa tudi miselno nedosegljiva.

Kot primer lahko vzamemo edini učni cilj v 7. razredu, ki postavlja pred učence zahtevo najvišjega učnega nivoja: "učenci ovrednotijo položaj Kurdov in Armencev" (Katalog, 1992, 8). Zaradi nivoja zahtevnosti, prostorske, družbene in kulture odmaknjenosti tematike je pričakovati minimum (morda 1 do 2 učenca na razred) doseganja cilja. To pa že odpira vprašanje smiselnosti uvrščanja tako definiranih učnih ciljev v kataloge znanj.

S tega vidika je sam eksemplarični pristop v izboru učnih ciljev in vsebin primerna rešitev, ki pa jo je nujno potrebno v 8. razredu postopno sistematično dograjevati.

V učbeniku za 6. razred se učenci prvič srečajo s problematiko narodnih manjšin pri obravnavi prebivalstva Srednje Evrope. Skoraj v vseh državah živijo narodne manjšine, ki so bolj ali manj uspešno vključene v družbenopolitično življenje večinskega naroda. Učni cilji so vezani na primerjave političnih meja z narodnostnimi. Manjšinska problematika je torej omejena na podajanje osnovnih, uvodnih informacij. Narodne manjšine se v skladu z učnim načrtom omenjajo tudi pri obravnavi Medmorske Evrope, tokrat eksemplarno.

Gre za obravnavo narodnostnih manjšin in njihovih teženj za enakopravnost. Učenci naj bi ob analizi kartografskega gradiva ugotovili narodnostno pripadnost prebivalstva posameznih držav. Učnemu načrtu in učbeniku manjkajo nekatera osnovna znanja, zlasti definicije občin pojmov, na primer: narod, država, narodnostna manjšina, večinski narod, narodnostne pravice, pravice manjšin itd.

Optimistično pričakovani transfer znanj na to temo iz petega razreda bi tako utrdili in dopolnili. Žal tej temi v učbeniku ni namenjena nobena skica, slika ali grafikon, ampak le politična karta Srednje Evrope, ki je za to starostno stopnjo premalo nazorna in kot edini grafični vir prezahtevna.

Učni načrt v 8. razredu pri obravnavi zemljepisne lege Republike Slovenije, vključuje tudi povezanost Slovenije s sosedi preko narodnostnih manjšin in priseljencev. Pri poglavju o prebivalstvu pa se učenci seznanijo s človečanskimi pravicami in pravicami manjšin, podrobneje pa tudi razčlenijo položaj italijanske in madžarske manjšine pri nas. V učnem načrtu se ne omenja zamejskih Slovencev, položaj teh, v primerjavi s položajem manjšin pri nas, bi lahko učencem olajšal razumevanje manjšinske problematike. Učenec tako brez

konkretizacije občin pojmov, še vedno ne ve, kdaj je neka narodnost tudi manjšina, zato tudi obravnava položaja italijanske in madžarske manjšine pri nas zanj ne more biti dostopna in razumljiva.

V učbeniku za 8. razred (MK, 1995) najdemo narodnostno tematiko trikrat. Uvodoma pri poglavju o mejah, kjer sta v skici narodnostnega in državnega ozemlja Slovenije postavljeni vprašanji, vezani na območja poseljena s Slovenci v sosednjih državah in razširjenost jezikovnih ter narodnostnih skupin v Evropi. Pri poglavju prebivalstvo je na osmih straneh predstavljena narodnostna sestava Slovenije ter Slovenci v zamejstvu in tujini. Avtor v tekstu poudarja naslednje obče geografske pojme: narodnostna manjšina, avtohtono prebivalstvo, priseljeno prebivalstvo, narodnostne pravice, narodnostna zavest in asimilacija prebivalstva.

Z 18 grafično-ilustrativnimi ponazoritvami in 8 grafično poudarjenimi vprašanji je, ob sicer zelo zgoščenem in zahtevnem tekstu, dana predvsem učiteljem bogata materialna podlaga za metodološko prilagoditev zahtevne tematike.

II. Zastopnost učne teme narodnostne manjšine v srednješolskih učbenikih in delovnih zvezkih

V srednji šoli dijaki v okviru 210 ur geografije v gimnazijskem programu usvajajo 62 učnih ciljev s področja narodnostnih manjšin. Ker ne bi izpisovati vseh, lahko zapišemo kot ilustrativne samo manjše število, in to tiste, ki se vežejo na Italijo.

Dijaki (RIC - Geografija, 1993):

- naštejejo narodnostne manjšine v Italiji in opredelijo položaj Slovencev v njej,
- poznajo razporeditev narodnih manjšin v Italiji,
- naštejejo italijanske regije, ki jih poseljuje slovenska manjšina,
- opišejo položaj slovenske manjšine v Italiji in ga primerjajo s položajem Slovencev v Avstriji in na Madžarskem,
- opišejo glavne značilnosti nacionalne sestave prebivalstva Slovenije,
- naštejejo deleže Neslovencev, število obeh manjšin in opredelijo njihovo razporeditev,
- ovrednotijo položaj obeh manjšin in doseljenega prebivalstva Slovenije,
- naštejejo območja, kjer živijo Slovenci v zamejstvu in ovrednotijo možnosti naše manjšine v tujini za preživetje ob spremenjeni politični podobi Evrope,
- razložijo spremembe slovenskih meja po 1. in 2. svetovni vojni,
- naštejejo območja, kjer živijo Slovenci v Italiji,
- analizirajo neenake narodnostne pravice na različnih območjih Italije,
- med seboj primerjajo posamezne dele zamejstva, poiščejo njihove značilnosti in razlike.

Tabela 2: Vrste in število učnih ciljev v srednji šoli, vezanih na poznavanje narodnostnih manjšin

Uč. vsebina	Število učnih ciljev			
	formativni	materialni	vzgojni	vseh
Evropa	13	24	3	40
Slovenija	6	12	4	22
skupno %/	19 /30,6/	36 /58,1/	7 /11,3/	62 /100/

Viri: - Predmetni izpitni katalog za maturo, Geografija, 1993, RIC

- učbenik Regionalna geografija Evrope, 1994,
- delovni zvezek Regionalna geografija Evrope, 1994,
- učbenik Geografske značilnosti Slovenije, 1992,
- delovni zvezek Geografske značilnosti Slovenije, 1992,
- učbenik Regionalna geografija sveta, 1991,
- delovni zvezek Regionalna geografija sveta, 1991.

Iz celotnega seznama je razvidno, da sta število in vsebinski obseg učnih ciljev vezanih na narodnostne manjšine, zelo velika. To velja tako za osnovno, se zlasti pa za srednjo šolo (tabela št. 2). Lahko bi rekli, da pretirana kvantiteta obvladuje kvaliteto, saj gre v prvi vrsti za poznavanje velikega števila informacij, ne pa tudi za njihovo globlje razumevanje ali medsebojne povezave.

Na osnovi dolgoletne prakse poučevanja v srednji šoli, močno dvomim, da jih je v tolikšnem obsegu in nivoju zahtevnosti mogoče realizirati. Zastavlja se mi vprašanje smiselnosti uvrščanja njihovega celotnega števila v maturitetni katalog in v učno gradivo. To bi bilo smiselno le, če bi učitelji in učenci imeli možnost njihove izbire. Le-te pa zaradi maturitetnega značaja katalogov nimajo.

V srednješolskem učnem načrtu ni dane možnosti definiranja osnovnih znanj na temeljnem nivoju. Takšna klasifikacija bi omogočala širjenje in poglobljanje znanj v smislu večje kvalitete razumevanja problematike konkretnih narodnostnih manjšin.

Didaktično smiselno bi bilo pričakovati, da temo narodnostne manjšine v 1. letniku v okviru obče geografije dijaki utrdijo na nivoju temeljne terminologije, definicij in procesov. Tako bi dobili vsi enotno učno izhodišče, ne glede na osnovno šolo. Pri regionalno geografskih vsebinah 2. in 3. letnika pa s pomočjo eksemplaričnega izbora problemsko zastavili odkrivanje specifičnosti posameznih narodnostnih manjšin.

Posledice takšnega kopičenja in didaktično neustreznega zaporedja učnih ciljev se kažejo v učni praksi v obilici poučevanja in malo naučenega ter dojetega.

S kvantitativno analiza učbenikov in delovnih zvezkov je bila proučevana zastopanost učne teme narodnostne manjšine v srednješolskem programu.

Ta učna tematika je zajeta in predstavljena pri pouku geografije v 3. letniku, ki zajema obravnavo geografije Evrope. Regionalna geografija Evrope je najnovejši di-

daktični komplet (MK, 1994), ki ga tvorita učbenik in delovni zvezek. Odlikuje ju eksemplarični pristop in problemska zasnova. Kot eksemplaričen primer je problem narodnostnih manjšin oz. nacionalne pestrosti najboljše predstavljeno pri obravnavi JV Evrope, ki je tudi najbolj nacionalno mešana.

Učne teme o narodnostnih manjšinah naj bi bile kot učna osnova zapisane pri vseh evropskih državah, ki imajo narodnostne manjšine (IGU, 1992). Pri vseh državah, v okviru katerih živijo narodnostne manjšine, se učni cilji navezujejo predvsem na poimenovanje posameznih narodnosti in njihove razporeditve ter razširjenosti. Pri državah z znatnejšim deležem manjšinskega prebivalstva učenec spozna varstvo manjšinskih pravic in sklep o tem, kakšne so posledice določene manjšinske politike.

Učni cilji se v učbeniku Geografija Evrope nanašajo tudi na položaj slovenske manjšine v Italiji, Avstriji in na Madžarskem. Kot poseben problem se nacionalna sestava oz. manjšine pojavljajo pri obravnavi vzhodne Evrope, kjer so poudarjene značilnosti rusifikacije.

Učbenik Geografija Evrope je bogato opremljen z barvnimi fotografijami, kartami, tabelami in drugim gradivom.

Pri obravnavi učnih vsebin narodnostnih manjšin je vizuelna nazornost omogočena s šestimi kartami:

- sprememba etnične sestave Latvije v razdobju 1935-79,
- jezikovna območja in narodnostne manjšine v Franciji,
- jezikovna sestava Iberskega polotoka,
- kolonizacija severnih in zahodnih območjih Poljske,
- narodnostna sestava Vojvodine,
- narodnostna sestava prebivalstva Makedonije leta 1981.

Na obravnavano temo se nanašajo tudi naloge v delovnem zvezku, ki se opirajo predvsem na analizo dodanega gradiva:

- 2 tabeli: - narodnostna sestava držav JV Evrope,
- narodnostna sestava Kosova 1948, 1961, 1971, 1981,
- 3 karte: - delež Albancev v prebivalstvu Kosova 1981,
- narodnostna sestava prebivalstva Kosova 1981,
- Rusi v Evropi.

Ugotovimo lahko, da je zastopanost učnih tem o narodnostnih manjšinah v 3. letniku geografije zelo bogata in dijakom daje možnosti za oblikovanje predstave o manjšinski problematiki v Evropi.

V najnovejšem učbeniku Geografske značilnosti Slovenije (I. Gams, 1996), najdemo učne vsebine, vezane na manjšine, v dveh poglavjih. V poglavju o prebivalstvu jih najdemo vključene pri temi narodnostna sestava prebivalstva ter v podpoglavju Slovenci v zamejstvu. Poleg tabelaričnega prikaza narodnostne sestave

ve prebivalstva sta tudi dve barvni karti, ki ponazarjata delež prebivalcev madžarske narodnosti v Prekmurju in delež italijanske narodnosti v Koperskem primorju po popisu prebivalstva 1991. leta.

Tema Slovenci v zamejstvu se pričinja s kratkim zgodovinsko-političnim pregledom programa Zedinjene Slovenije. Poudarjen je pomen slovenskega jezika za ohranjanje narodne identitete in je ilustriran s tremi kartami: Premiki jezikovne meje v novem veku in Delež prebivalstva s slovenskim jezikom na avstrijskem Koroškem 1880. in 1991. leta. Rezija in Beneška Slovenija sta podani kot primera prevlade regionalizma nad narodnostjo in nekatere značilnosti tržaških Slovencev ter porabskih Slovencev. Pod naslovom Slovenski izseljenci pa je kratka razlaga migracij Slovencev v tem stoletju. Zastavljeno je tudi problemsko vprašanje: Kdo je Slovenec? Ob zaključku pregleda geografskih regij Slovenije je tudi poglavje Slovenci v zamejstvu namenjeno kratkemu orisu geografskih regij slovenskega etničnega ozemlja. Vsebinska se pretežno omejuje na prostorsko razporeditev manjšin ter delno analizo in medsebojno primerjavo. Barvni fotografiji Gur se je v novi razširjeni in dopolnjeni izdaji (I. Gams, 1996) pridružila še barvna fotografija Trsta.

Ocenjujem, da je v novi izdaji učbenika Geografske značilnosti Slovenije prišlo do kvalitetnega premika pri večji problemski zasnovi učne vsebine narodnostnih manjšin.

K učbeniku pripadajoči delovni zvezek ni uporaben, ker je zastarel zaradi starosti podatkov (popis prebivalstva 1981) in novo nastalih političnih razmer s samostojno Slovenijo, spremembo mreže občin, novega zakona o državljanstvu itd.

V geografskih učbenikih ne moremo in ne smemo dovoljevati pomanjkljivih in zastarelih informacij kot tudi ne nedoslednosti v njihovem grafičnem prikazovanju in tekstualnem tolmačenju.

III. Vloga učitelja in njegovega odnosa do učnih vsebin, vezanih na narodnostne manjšine, in pomen mednarodne dimenzije pouka geografije

Kvantitativna analiza geografskega didaktičnega gradiva je torej pokazala, da so dani vsi na učno gradivo vezani pogoji za kvalitetno poučevanje in učenje v osnovni šoli. Le delno pa tudi v srednji šoli, kjer bi morali kritično zmanjšati sedanje število in nujno aktualizirati vsebino učnih ciljev o narodnostnih manjšinah in obmejnih regijah.

Kakšna pa je pedagoška praksa? Pri tem vprašanju imamo v mislih predvsem učiteljevo usposobljenost, motiviranost in odnos do pomena učne tematike narodnostnih manjšin za bodoči multikulturni razvoj obmejnih regij in razumevanje vloge mednarodne dimenzije pouka geografije.

Učiteljev odnos do neke učne vsebine prav gotovo

vpliva na učenčevo sprejemanje le-te. Pedagoška komunikologija nas uči, da "Učenci ne poslušajo le izobraževalnih vsebin (uho za vsebine), poslušajo tudi učitelja (uho za osebo), prisluhnejo vibraciji, ki gre od učitelja (uho za odnos) in občutijo kvaliteten vpliv sporočila (uho za vpliv)" (P. Brajša 1993).

Pri samem učitelju najpogosteje prihaja do mešanja vplivov med tem, v kolikšni meri je bil v času lastnega izobraževanja usposobljen za poznavanje in razumevanje multikulturalnosti nekega prostora, koliko njega sama oseba vežejo vrednote večinske kulture in kako si tolmači pričakovanja delodajalca ter nenazadnje tudi prostora v katerem živi in dela.

Kakšno je mnenje o tem pri srednješolskih profesorjih, je bilo raziskovano v

obsežnejši raziskovalni nalogi Mednarodno razumevanje in sodelovanje v luci geografske vzgoje in izobrazbe (Kolenc-Kolnik, 1996). K sodelovanju so bili povabljeni profesorji geografije z gimnazij na narodnostno mešanem obmejnem področju Pomurja, Koprškega in severe Primorske ter kot kontrolna skupina profesorji geografije iz osrednjega dela Slovenije (Ljubljana in Celje). Na 9 gimnazijah naštetih območij poučuje geografijo 17 profesorjev in profesorice.

Metodi, ki sta bili uporabljeni pri raziskavi, se uvrščata med deskriptivne in kavzalne neeksperimentalne s področja empiričnega pedagoškega raziskovanja. Z njima sem poskušala tako posneti stanje proučevanega pojava, kakor tudi poiskati vzročno posledične veze med posameznimi parametri. Tehnika dela je temeljila na anonimni anketi in vodenem intervjuju. Instrumenta dela sta bila protokol pisnih intervjujev, ki so bili delno zvočno posneti, delno pa pisno vodeni, odvisno od želje intervjuirancev ter anketni vprašalnik.

V anonimni anketi so anketiranci bili povprašani o osebnem mnenju o pomenu mednarodne dimenzije pouka geografije, skupne rezultate vseh anket so kasneje tudi individualno interpretirali. Na v tem članku predstavljeno temo jih je odgovorilo 12.

Preglednica 1: Mnenje profesorjev geografije o pomenu mednarodne dimenzije pouka geografije.

V našem učnem načrtu je jasno definirano in z učnimi cilji zapisano, da naj pouk geografije pospešuje pozitivne mednarodne in meddržavne odnose.

	da	delno	ne	ne vem
odgovori	6	4	2	/

Vzgoja in izobraževanje dijakov za mednarodno razumevanje je zavestna in pomembna orientacija vaše šole in je prisotna pri vseh šolskih predmetih.

	da	delno	ne	ne vem
odgovori	7	4	1	/

Ali je pomembnejše, da usposobimo dijake za razumevanje mednarodnih odnosov in problemov, kot pa da sledimo učnemu načrtu in poučujemo za uspešne končne izpite?

	da	delno	ne	ne vem
odgovori	5	3	3	1

Ali lahko vzpodbujate in usposabljate svoje dijake v dobre sosedbe? Takšne, ki bodo mednarodne in meddržavne probleme sposobni objektivno ocenjevati, ker bodo razumeli geografsko ozadje posameznih situacij in odločitev.

	da	delno	ne	ne vem
odgovori	9	2	1	/

Ali soglašate, da se v ljudeh razvije takšna predstava o državljanah sosednje države, kakršno:

- ustvarja javno mnenje in množična kultura

	da	delno	ne	ne vem
odgovori	5	5	1	1

- si ustvari posameznik iz neposrednih lastnih izkušenj

	da	delno	ne	ne vem
odgovori	5	5	0	2

- posredujejo šole oz. učitelji, znanstvene institucije

	da	delno	ne	ne vem
odgovori	2	8	0	2

Analiza njihovih mnenj je bila preverjana tudi v individualno vodenih intervjujih. Med pomembnejše ugotovitve lahko zapišemo, da polovica anketiranih meni, da so v geografskih učnih načrtih jasno definirane in z učnimi cilji zapisane zahteve, da naj pouk geografije pospešuje pozitivne mednarodne in meddržavne odnose.

Manj kot polovica (41% ali 5 učiteljev od 12) anketiranih pa meni, da ni tako pomembno, da usposobijo dijake za razumevanje mednarodnih odnosov in problemov, kot pa da sledijo učnemu načrtu in poučujejo za uspešne končne izpite.

Vzgoja in izobraževanje dijakov za mednarodno razumevanje je zavestna in pomembna orientacija samo na dobri polovici (58,3%) gimnazij, iz katerih prihajajo anketirani profesorji. K številu pritrdilnih odgovorov sta dala svoj glas tudi dva profesorje iz kontrolne skupine (Celje in Ljubljana).

Tako lahko žal ugotovim, da pomenu in vlogi izobrazbe pri mednarodnem razumevanju in sodelovanju mnogi pedagogi ne pripisujejo velikega pomena,

in nas torej ugotovitev, da je v geografskem učnem gradivu zato dovolj možnosti, ne prepriča o zadostnosti in predvsem ne o kvaliteti.

Očitno se učitelji še ne zavedajo, da zamujenega pozitivnega odnosa mladih do sožitja med narodi ne bo mogoče nadoknaditi.

Da s tako ignoranco ne smemo biti niti malo zadovoljni, nam potrjuje neaktivni odnos šol in učiteljev do mednarodnega razumevanja še v naslednjih ugotovitvah.

Po mnenju večine anketirancev je vpliv šole in učiteljev precej manjši (rang 2,46) kot vpliv javnega mnenja in množične kulture (rang 1,69) ter vpliv lastnih izkušenj posameznika (rang 1,84). To pa se le delno sklada z odgovori dijakov, pridobljenih v omenjeni raziskavi (Kolenc-Kolnik, 1996, 107-121).

Nelogičnosti v odgovorih se kažejo tudi v mnenju kar 75% učiteljev (9 od 12 anketiranih), da lahko vzpodbujajo in usposabljaajo svoje dijake v dobre sosedbe, ne da bi se temu sploh posvečali. Torej kar tako "mimogrede", kot je zapisala ena od anketiranih profesoric. Vprašamo se lahko, na osnovi česa so lahko učitelji tako samozavestni? Ali bodo dijaki mednarodne in meddržavne probleme sposobni objektivno ocenjevati, ker bodo razumeli geografsko ozadje posameznih situacij in odločitev ter vlogo narodnostnih manjšin pri tem?

ZAKLJUČEK

Analiza podatkov, zajetih v pregled, nam pokaže, da smo v osnovni šoli pri pouku zemljepisa dobro zastavili številčni obseg in z manjšimi odstopanji tudi vsebinski izbor tem, vezanih na narodnostne manjšine. Prevladujejo učne vsebine, vezane na informativne učne cilje. Precej manj na cilje razvoja sposobnosti geografskega mišljenja. Odnosi ter stališča do vzgojnih vrednot pa so zelo generalizirani na občo problematiko manjšin in ne poiščejo življenjske bližine, npr. doživljanja vrstnikov na narodnostno mešanih območjih (elementi multikulture vzgoje). Pri tem ne gre le za vprašanje nacionalne izobrazbe in vzgoje temveč "... gre tu že za vprašanje razmerja med otrokovo izkušnjo, izkušnjo ter vzgojnimi nameni odraslih, stvarnostjo in resnico o njej" (Ivašič, 1989, 39).

V srednji šoli je številčno preveč učnih ciljev, vezanih na narodnostne manjšine. To ugotovitev lahko utemeljujemo tudi z dejstvom, da so ti premalo medsebojno povezani. Srednješolec si ob takšnem učnem tempu in preobilici informacij ne more ustvariti podobe kompleksne problematike. Kvantiteta podatkov povsem zakrije kvaliteto sporočil, ki v tako kratkem času ne morejo biti usvojene. Postavlja se tudi vprašanje zavedanja učiteljev o subtilnosti in pomenu učnih vsebin o narodnostnih manjšinah z vidika njihovega pomena za oblikovanje dijakovega nadaljnjega odnosa do mednarodnega razumevanja in sodelovanja.

Pedagoški svetovalci za geografijo pri Zavodu za šolstvo in šport RS ugotavljajo, da "sedanji učni cilji pouka geografije dajejo možnosti za doseganje potreb sodobnega pouka. Vendar veliki večini učiteljev manjka samozavesti, čeprav ocenjujejo, da imajo dovolj znanja. Večina želi imeti trdno oporo in so mnenja, da so prav katalogi učnih ciljev zagotovilo, da "pravilno" poučujejo. Za suverenejši, ne samo izobraževalno delo, torej podajanje geografskih informacij, temveč tudi za vzgojno, ki naj bi vključevalo stališča, odnose in vrednotenja, se zaenkrat čutijo preveč izpostavljeni" (Kolenc-Kolnik, 1996, 133-134).

Ugotavljam, da so dani vsi na učno gradivo vezani pogoji za kvalitetno poučevanje in učenje v osnovni šoli. Le delno pa tudi v srednji šoli. Tu bi morali kritično zmanjšati sedanje število in aktualizirati vsebino učnih ciljev o narodnostnih manjšinah. Vse učitelje, ne glede na to, ali poučujejo v osnovni ali srednji šoli, pa dodatno motivirati, da bi v celoti dojeli njihov pomen za bodoči multikulturni razvoj obmejnih regij in bodočo Evropo narodov.

Kako bomo v Sloveniji v prihodnje organizirali usposabljanje prosvetnih delavcev, še danes ni določeno

(ustni viri: višji pedagoški svetovalci za šole z italijanskim učnim jezikom in dvojezične šole, Zavoda za šolstvo in šport RS).

Osebnostno menim, da ni smiselno organizirati dodatnega izobraževanja za učitelje, ki poučujejo v večkulturnih sredinah, ali npr. za učitelje geografije, zgodovine, etike in družbe, ipd. Tovrstnega usposabljanja bi morali biti deležni vsi pedagogi, v vseh okoljih. Enako pomembno je tudi, da v šoli ne poučujemo tovrstnih vsebin izolirano, samo pri določenih predmetnih področjih. Bolj kot vsebinska poglavja posameznih predmetov bi multikulturna vzgoja morala postati osnova kulture medčloveških odnosov. Tako bi mlade vzpodbujali, da bi na eni strani ohranjali osebno kulturno, nacionalno, versko itd. identiteto, na drugi pa gojili skupne vrednote človečnosti, dostojanstva in človekovih pravic.

Osnove imamo podane v skupnih smernicah Komisije za geografsko izobraževanje, ki deluje v okviru Mednarodne geografske unije (IGU, 1992) in v njenih ugotovitvah, da geografsko izobraževanje lahko v veliki meri prispeva k mednarodnemu razumevanju.

LEARNING ABOUT NATIONAL MINORITIES WITHIN GEOGRAPHY LESSONS GIVEN AT SLOVENE PRIMARY AND SECONDARY SCHOOLS

Karmen KOLENC-KOLNIK

University of Maribor, Faculty of Education Maribor, Department of Geography, SI-2000 Maribor, Koroška 160

SUMMARY

The newly created Slovene state is our current social reality, while our ethnic group complexity is our historical constant. The geography lessons with their teaching objectives and contents dealing with the knowledge of ethnic groups are to arouse, in young people, a need to understand the causes for this cultural, civilisational, political and spatial diversity of the world.

The article presents results of the quantitative analysis of geographic materials used during the lessons given in Slovene primary and secondary schools. The very basic didactic question here is the following: when and how pupils or students get acquainted, during geography classes, with the topic of our ethnic groups, in order to understand and master them in their entire complexity. Are the teaching objectives and contents set out in such a manner that their comprehension can create "a bridge of understanding" between our own country and the national identity, between national minorities and international understanding? The other issue is linked with the role of a teacher and his/hers attitude towards the teaching contents dealing with national minorities and the meaning of international dimensions of geography lessons.

All the conditions associated with the teaching material for a successful teaching as well as successful learning in primary schools are given. This, however, cannot be said of secondary schools. Here we should critically reduce the present number and actualise the contents of the teaching objectives about our national minorities, while all the teachers, disregarding whether they teach in primary or secondary schools, should be additionally motivated to comprehend, in full, their meaning for the future multicultural development of the cross-border regions and the future Europe of nations. It is not reasonable to opt for additional education for the teachers giving lessons in

multicultural circles or, for example, for the teachers of geography, history, ethics, and similar subjects. Such qualifications should be acquired by all pedagogic workers, in all possible environments. It is equally important that the contents of this kind are not taught in isolated manner, i.e. only within certain subjects. Multicultural education should more than some kind of contentual aspects become a basis of culture of interhuman relations.

Key words: geography lessons, national minorities, international dimension of geography lessons

LITERATURA IN VIRI

- Brajša, P. (1993):** Pedagoška komunikologija. Glotta Nova, Ljubljana.
- Delovni zvezek (1991):** Regionalna geografija sveta. Ljubljana, Mladinska knjiga.
- Delovni zvezek (1992):** Geografske značilnosti Slovenije. Ljubljana, Mladinska knjiga.
- Delovni zvezek (1994):** Regionalna geografija Evrope. Ljubljana, Mladinska knjiga.
- International Charter on Geographical Education (1992):** The Declaration, Commission on Geographical Union, London.
- Ivašič, M. (1989):** Vrednotenje jezika in narodne pripadnosti v šoli. Analiza osnovnošolskih učbenikov. SLORI, Trst.
- Kolenc-Kolnik, K. (1996):** Mednarodno razumevanje in sodelovanje v luči geografske vzgoje in izobrazbe: na primeru slovensko-italijanskega in slovensko-madžarskega obmejnega prostora. Doktorska disertacija. Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani.
- Kunaver, J. (1991):** O "političnosti" pouka geografije in vlogi politične geografije pri njem. Geografija v šoli, Zbornik referatov seminarja permanentnega izobraževanja 5. Ilesičevi dnevi 1. Ljubljana, 89-93.
- Marentič - Požarnik, B. (1976):** Pomen operativnega oblikovanja vzgojnoizobraževalnih smotrov za uspešnejši pouk. Sodobno pedagoško delo. Zavod SRSŠ, Ljubljana.
- RIC - Predmetni izpitni katalog za maturo, Geografija, 1993.**
- Učbenik (1991)** Regionalna geografija sveta. Ljubljana, Mladinska knjiga.
- Učbenik (1991)** Zemljepis za 7. razred osnovne šole. Ljubljana, Mladinska knjiga.
- Učbenik (1991)** Zemljepis za 6. razred osnovne šole. Ljubljana, Mladinska knjiga.
- Učbenik (1992)** Geografske značilnosti Slovenije. Ljubljana, Mladinska knjiga.
- Učbenik (1994)** Regionalna geografija Evrope. Ljubljana, Mladinska knjiga.
- Učbenik (1995)** Zemljepis za 8. razred osnovne šole. Ljubljana, Mladinska knjiga.
- Umek, M. (1986):** Narodnostne manjšine kot učna vsebina. Ljubljana, Geografski obzornik, 34, 2.
- Stergar, J. (1987):** Narodnostna problematika v osnovnošolskih učbenikih spoznavanja družbe in zemljepisa v SR Sloveniji. Razprave in gradivo, 20. Ljubljana, Inštitut za narodnostna vprašanja, 246-260.
- ZRSŠŠ - učni načrt za zemljepis v osnovni šoli, 1993/94.**
- ZRSŠŠ - katalog učno-vzgojnih ciljev zemljepisa, 1993.**
- ZRSŠŠ - učni načrt Geografija - 210 urni program, 1994.**